

MARIO
VARGAS
LJOSA

RIBA *u* VODI
MEMOARI

Prevela
Ljiljana Popović Anđić

■ Laguna ■

Naslov originala

Mario Vargas Llosa

EL PEZ EN EL AGUA

Copyright © 1993, Mario Vargas Llosa

Translation copyright © 2015 za srpsko izdanje, LAGUNA

Romani Marija Vargasa Ljose

Knjiga br. 12

Od istog pisca:

Grad i psi

Zelena kuća

Razgovor u Katedrali

Pantaleon i posetiteljke

Rat za smak sveta

Povest o Majti

Pohvala pomajci

Jarčeva fešta

Avanture nevaljale devojčice

Keltov san

Riba u vodi

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Ova knjiga je posvećena
Frederiku Kuperu Ljosi, Migelu Kručagi Belaundeu, Luisu
Mirou Kesadi Garlandu i Dernandu de Sislu,
sa kojima je sve počelo,
i mojim prijateljicama i prijateljima iz Pokreta Sloboda.*

„I primitivni hrišćani su tačno znali da svetom upravlja đavo i da je onaj ko uđe u politiku, to jest, ko prihvata da koristi kao sredstva vlast i nasilje, sklopio savez sa đavolom, tako da više nije tačno da u njegovoj aktivnosti dobro stvara samo dobro, a loše stvara loše, već se često dešava suprotno. Ko to ne vidi, politički gledano je dete.“

Maks Veber,
*Politik als Beruf** (1919)

* Politika kao poziv. (Prim. prev.)

SADRŽAJ

I	ONAJ ČOVEK ŠTO MI JE BIO TATA	11
II	TRG SAN MARTIN	38
III	UŽASNA LIMA	59
IV	DEMOKRATSKI FRONT	93
V	SREĆNI PITOMAC	117
VI	VERA, OPŠTINE I ZADNJICE	143
VII	NOVINARSTVO I BOEMIJA	163
VIII	POKRET SLOBODA	180
IX	UJAK LUČO.	210
X	JAVNI ŽIVOT	238
XI	DRUG ALBERTO	265
XII	SPLETKAROŠI I ZMAJEVI	295
XIII	HRABRI SARTRIĆ	313
XIV	JEFTINI INTELEKTUALAC	349
XV	TETKA HULIJA	368
XVI	VELIKA PROMENA	399

XVII	PTICA-MITRA.	434
XVIII	PRLJAVI RAT	464
XIX	PUT U PARIZ.	517
XX	TAČKA	540
	Kolofon	603
	O autoru.	613

I

ONAJ ČOVEK ŠTO MI JE BIO TATA

MAMA me je uhvatila za ruku i izvela na ulicu kroz sporedna vrata prefektуре. Otišli smo peške do malekona* Egiguren. Bili su poslednji dani 1946. ili prvi 1947, jer smo već dali ispite u Salezijanskoj školi, ja sam završio peti osnovne i tu je već bilo pijuransko leto, bele svetlosti i zagušljive vrućine.

– Ti, naravno, već znaš – rekla je mama i glas joj nije zadrhtaо. – Zar ne?

– Šta?

– Da ti tata nije umro. Zar ne?

– Naravno. Naravno.

Nisam, međutim, znaо, ni izdaleka nisam sumnjao i kao da mi je svet od iznenađenja stao. Moj tata živ? Pa gde je bio sve to vreme dok sam mislio da je mrtav? To je bila duga priča koju su do tog dana – najvažnijeg od svih koje sam do tada doživео, a možda i od onih koje ću doživeti kasnije – od mene pažljivo skrivali majka, baba i deda, baba-tetka Elvira

* Šetalište, ulica uz more ili reku. (Prim. prev.)

– Majčica* – i moji ujaci, tetka i ujne, ta velika porodica sa kojom sam proveo detinjstvo, prvo u Kočabambi, a otkad su dedu Pedra postavili za prefekta ovog rada, ovde u Pijuri. Surova i vulgarna melodrama koja je – to sam otkrivao kasnije, dok sam je rekonstruisao podacima sa svih strana i izmišljenim dodacima tamo gde je bilo nemoguće popuniti praznine – osramotila majčinu porodicu (zapravo moju jedinu porodicu) i uništila život moje majke kada je bila još mlada devojka.

Ta priča je počela jedanaest godina ranije, više od dve hiljade kilometara od tog malekona Egiguren, mesta velikog otkrića. Moja majka je imala devetnaest godina. Iz Arekipe, gde je živela porodica, otišla je u Taknu u pratnji moje bake Karmen – koja je bila iz Takne – na venčanje nekog rođaka tog 10. marta 1934, kada ju je, na tada sigurno oskudnom, tek sagrađenom aerodromu tog malog provincijskog grada, neko upoznao sa upravnikom radio-stanice *Panagra*, prvobitne verzije *Panamerikana*: Ernestom H. Vargasom. On je imao dvadeset devet godina i bio je vrlo zgodan. Moja majka se zaljubila u njega od tada pa doveka. I on se sigurno zaljubio jer, kada se posle nekoliko nedelja odmora u Takni ona vratila u Arekipu, napisao joj je nekoliko pisama i čak je doputovao da se pozdravi sa njom kad ga je *Panagra* prebacila u Ekvador. Prilikom te kratke posete Arekipi zvanično su postali verenici. Vereništvo je bilo epistolarno; videli su se tek godinu dana kasnije, kada se moj otac – koga je *Panagra* ponovo premestila, sada u Limu – ponovo pojavio u Arekipi za svadbu. Venčali su se četvrtog juna 1935. u kući gde su živeli baba i deda u Bulevaru Para, divno ukrašenoj za tu priliku, i na slici koja je preživela (pokazali su mi je

* U originalu *Mamaé* – reč kojom se u peruanskom kolokvijalnom jeziku odmilja obraćaju starijim ženama. (Prim. prev.)

mного godina kasnije), vidi se kako Dorita pozira u svojoj beloj haljini sa dugim šlepom i prozračnim tilom, nimalo blistavog, pre ozbiljnog izraza, a u njenim velikim tamnim očima vidi se senka koja se pita šta će joj budućnost doneti.

Donela joj je katastrofu. Posle venčanja odmah su otputovali u Limu, gde je moj otac bio radio-operater *Panagre*. Živeli su u kućici u Ulici Alfonsa Ugarte, u Mirafloresu. Od prvog trenutka pokazao je ono što će porodica Ljosa eufemistički zvati „Ernestov težak karakter“. Dorita je bila podvrgnuta zatvorskom režimu, bilo joj je zabranjeno da posećuje prijatelje i, pre svega, rodbinu, i morala je stalno da bude kod kuće. Izlazila je samo u pratnji mog oca, i to u bioskop ili u posetu starijem deveru Sesaru i njegovoj ženi Orijeti, koji su takođe živeli u Mirafloresu. Ljubomorne scene su se smenjivale pod bilo kakvim izgovorom, a ponekad i bez izgovora, i mogle su da se izrode u nasilje.

Mного godina kasnije, kada sam ja već imao sede i mogao sam da razgovaram s njom o tih pet i po meseci koliko je trajao njen brak, moja majka je i dalje ponavljala porodično objašnjenje bračnog neuspeha: Ernestov težak karakter i njegoa đavolska ljubomora. I pomalo je krivila sebe, jer možda je to što je bila tako mažena devojka, za koju je život u Arekipi bio toliko lak, tako udoban, nije pripremiло za tu tešku probu, da preko noći dođe u drugi grad da živi, sa tako dominantnom osobom, tako drukčijom od onih koji su je okruživali.

Pravi razlog bračnog neuspeha, međutim, nije bila ni ljubomora, ni težak karakter mog oca, da tako kažemo, već nacionalna bolest, ona koja zaražava sve slojeve i porodice u zemlji i u svima ostavlja trag koji truje život Peruana: pizmu i socijalne komplekse. Jer Ernesto H. Vargas je uprkos svojoj beloj koži, svetlim očima i zgodnoj figuri,

pripadao – ili je uvek osećao da pripada, što je isto – porodici socijalno nižoj od ženine. Avanture, nedaće i đavolije mog dede Marselina osiromašivale su i spuštale porodicu Vargas do one neodređene granice gde buržuji počinju da se mešaju sa onim što oni koji su iznad zovu narod, gde Peruanci koji se smatraju belima počinju da se osećaju kao čolosi,* to jest melezi, to jest siromašni i prezreni. U različitom peruanskom društvu, a možda i u svim društvima koje imaju mnogo rasa i astronomske nejednakosti, belac i čolo su termini koji označavaju više nego rasu ili etničku grupu: određuju osobu socijalno i ekonomski i ti faktori su često presudni u klasifikaciji. Ona je savitljiva i promenljiva, podređena okolnostima i kretanjima pojedinačnih sudbina. Čovek je uvek beo ili čolo u odnosu na nekoga, jer je uvek u boljoj ili gorjoj situaciji od drugih, ili je više ili manje važan, ili ima više ili manje zapadnjačke, meleske ili indijanske, afričke ili azijske crte od drugih, i sva ta divlja nomenklatura koja odlučuje o dobrom delu individualnih sudbina održava se zahvaljujući jednoj uzavreloj građevini predrasuda i osećanja – preziru, omalovažavanju, zavisti, kivnosti, divljenju, nadmetanju – koja je često, ispod ideologija, vrednosti i nekvaliteta, duboko objašnjenje sukoba i razočaranja u peruanskom životu. Kada se govori o rasnim i socijalnim predrasudama, velika je greška misliti da se one sprovode samo odozgo naniže; naporedo sa prezirom koji ispoljava belac prema čolu, Indijancu i crncu, postoji i pizma čola prema belcu, Indijancu i crncu i svakog od tri poslednja prema svima ostalima, osećanja, impulsi ili strasti koje se kriju iza političkih, ideoloških, profesionalnih, kulturnih i

* *Cholo* – prvo značenje je mešanac evropskog i indijanskog porekla; koristi se takođe za Indijance koji su poprimili običaje belaca; kolokvijalno označava proste, neobrazovane ljude. (Prim. prev.)

ličnih suparništava, u jednom procesu koji se čak ne može nazvati ni licemernim pošto je retko kada jasan i otkriven. U većini slučajeva je nesvestan, rađa se u nekom skrivenom „ja“ slepom za razum, upija se sa majčinim mlekom i počinje da se uobličava od prvog plača i mrmljanja Peruanca.

To je verovatno bio slučaj mog oca. Intimnije i presudnije od njegovog teškog karaktera ili njegove ljubomore, njegov život s mojom majkom upropastilo je osećanje koje ga nikad nije napustilo, da je ona dolazila iz sveta prezimena koja odjekuju – one arekipljanske porodice koje su se hvalile svojim španskim poreklom, svojim finim manirima, svojim čistim govorom – to jest iz sveta iznad njegove porodice, osiromašene i upropašćene politikom.

Moj deda po ocu, Marselino Vargas, rodio se u Čankaju i naučio je posao radio-operatera koji će preneti na mog oca u kratkim pauzama svog uzburkanog života. Strast njegovog života, međutim, bila je politika. Ušao je u Limu kroz kapiju Kočarkasa* sa Pijerolinim montonerosima** 17. marta 1885. kada je bio mlad momak. A kasnije je bio odani sledbenik liberalnog kaudilja Augusta Durana, kog je pratio u političkim peripetijama, usled čega je živio haotično, prvo kao prefekt Uanuka, zatim deportovan u Ekvador i u mnogim slučajevima uhapšen i begunac. Takav buran život primorao je moju babu Senobiju Maldonado – ženu koju fotografije pokazuju sa neumoljivim izrazom i za koju je moj otac dirnuto govorio da nije oklevala da do krvi išiba njega i njegovu braću kad nisu bili dobri – da čini sve vrste

* Četvrt u Limi. (Prim. prev.)

** Za vreme građanskog rata 1894–1895. Nikolas de Pijerola, civilni kaudiljo, predvodio je koalicione snage i montoneroše to jest gerilce u pobuni protiv druge vlade generala Andresa Kaseresa. Postao je predsednik 8. septembra 1895. (Prim. prev.)

čuda ne bi li prehranila svoje petoro dece, koje je praktično odgajila i vaspitala ona sama (imala je osmoro, ali troje je umrlo ubrzo po rođenju).

Mora da su živeli vrlo siromašno, jer je moj otac išao u državnu školu – *Gvadalupe* – koju je sa trinaest godina napustio da bi doprineo izdržavanju porodice. Radio je kao šegrt u obučarnici jednog Italijana, a zatim, zahvaljujući osnovama radio-telegrafije kojim ga je naučio don Marselino, na pošti, kao radio-operator. Moja baba Senobija je umrla 1925. i te iste godine moj otac je bio u Pisku kao telegrafista. Jednog dana je zajedno sa prijateljem kupio loz limljanske lutrije i dobili su glavnu nagradu: sto hiljada sola!* Sa pedeset hiljada, pravim bogatstvom u to vreme, otišao je u Buenos Ajres (bogata Argentina je dvadesetih godina za Latinsku Ameriku bila ono što je za Evropu bio Pariz), gde je vodio rasipnički život i vrlo brzo potrošio novac. Od onoga što mu je ostalo razumno je usavršio svoje studije radio-telefonije u Trans radiju, gde je dobio profesionalnu diplomu. Godinu dana kasnije pobedio je na konkursu za drugog operatera argentinske trgovačke mornarice, gde je ostao pet godina, putujući svim morima sveta. (Iz tog perioda je bila jedna njegova fotografija – vrlo zgodan, u mornarskoj plavoj uniformi – koja je ukrašavala moj noćni stočić tokom celog mog detinjstva u Kočabambi i koju sam, izgleda, ljubio kad bih išao u krevet, želeći laku noć „mom tatici koji je na nebu“.)

Vratio se u Peru 1932. ili 1933, kad ga je *Panagra* angažovala kao vezistu na letovima. Na tim pionirskim aviončićima leteo je više od godinu dana po neistraženom peruanskom nebu sve dok 1934. nije premešten na aerodrom u Takni, gde je u martu 1934. došlo do onog susreta zahvaljujući kojem sam došao na svet.

* Peruanska valuta. (Prim. prev.)

Taj lutalački i raznovrsni život nije oslobodio mog oca krivudavih gorčina i kompleksa od kojih je sačinjena psihologija Peruanaca. Na neki način i iz nekog složenog razloga, porodica moje majke predstavljala je za njega ono što nikad nije imao ili ono što je njegova porodica izgubila – stabilnost buržujskog doma, čvrste odnose sa drugim sličnim porodicama, model jedne tradicije i izvesnog društvenog ugleda – i usled toga, stekao je prema toj porodici netrpeljivost koja je izbijala pod bilo kakvim izgovorom i pretvarala se u pogrde Ljosama u njegovim napadima gneva. Istinu govoreći, ta osećanja su imala malo osnova u to doba – sredinom tridesetih godina – jer je porodica Ljosa, koja je, otkako je u Arekipu došao prvi iz njihovog roda – poručnik don Huan de la Ljosa i Ljaguno – bila imućna i aristokratskih pretenzija, s vremenom propadala, sve dok, u generaciji mog dede, nije postala arekipljanska porodica srednje klase skromnih sredstava. Doduše, sa dobrim vezama i sa čvrstim mestom u svetu finog društva. Verovatno je upravo ovo poslednje to što čovek koji je ostao bez korena, bez porodice i bez prošlosti, kakav je bio moj otac, nikada nije mogao da oprostí mami. Moj deda Marselino, posle smrti donja Senobije, došao je do vrhunca svojih avantura nečim što je mog oca ispunjavalo stidom: otišao je da živi sa jednom Indijankom sa kikom i širokom suknjom, u neko seoce u centralnim Andima, gde je završio svoj život kao devedesetogodišnjak, s mnoštvom dece, i kao šef železničke stanice. Čak ni Ljose nisu mogle da mu izazovu onakve pogrde kakve mu je pobuđivao don Marselino ono malo puta kad ga je spominjao. Njegovo ime bilo je tabu u kući kao i sve što je bilo vezano za njega. (I, bez sumnje, zbog toga sam oduvek osećao tajne simpatije prema dedi po ocu, koga nikad nisam upoznao.)

Moja majka je ubrzo posle venčanja zatrudnela i čekala da se ja rodim. Te prve mesece trudnoće provela je sama u Limi, u povremenom društvu svoje jetrve Orijeli. Svađe u kući su jedna drugu sledile i majci je život bio veoma težak, ali uprkos tome njena strasna ljubav prema ocu nije se smanjivala. Jednog dana, baka Karmen iz Arekipe je najavila da će doći da bude pored majke za vreme porođaja. Mog oca su poslali u La Paz da otvori kancelariju *Panagre*. Kao nešto najprirodnije na svetu rekao je ženi: „Bolje idi ti u Arekipu da se rodiš.“ I sve je organizovao tako da majka nije mogla da posumnja šta mu je na umu. Tog jutra u novembru 1935. kao nežni muž se oprostio od svoje žene u petom mesecu trudnoće.

Nikada više joj se nije javio, niti joj pisao, niti dao znake života, sve dok mi deset godina kasnije, to jest vrlo malo pre onog popodneva na malekonu Egiguren u Pijuri, mama nije otkrila da je otac, za koga sam do tada mislio da je na nebu, još bio na zemlji, živ i zdrav.

- Ne lažeš me, mama?
- Misliš da bih tako nešto lagala?
- Stvarno je živ?
- Jeste.
- Hoću li ga videti? Hoću li ga upoznati? Pa gde je?
- Ovde, u Pijuri. Sad ćeš ga odmah upoznati.

Kada smo mogli da pričamo o tome, mnogo godine posle tog popodneva i mnogo godina posle smrti mog oca, majci je još drhtao glas i oči su joj se punile suzama dok se sećala neprijatnosti tih dana u Arekipi, kada je, pred potpunim mukom svog muža – nije bilo ni telefonskog poziva, ni telegrama, ni pisma, nijedne poruke koja bi ukazala gde je u Boliviji – počela da podozreva da je napuštena i da ga, s obzirom na njegov čuveni karakter, sigurno više nikada

neće videti niti čuti za njega. „Najgore od svega“, kaže, „bila su govorkanja. Ono što su ljudi izmišljali, ogovaranja, laži, olajavanja. Bilo me je toliko sramota! Nisam se usuđivala da izađem iz kuće. Kada bi neko dolazio u posetu mami i tati, ja sam se zaključavala u sobu.“ Sreća što su se deda Pedro, baka Karmen, Majčica i sva njena braća i sestre tako lepo ponašali. Mazili je, štitili je i davali joj da oseti da će, iako je izgubila muža, uvek imati svoj dom i porodicu.

Na prvom spratu kuće u Bulevaru Para, gde su živeli moji baba i deda, rodio sam se jednog jutra 28. marta 1936, posle dugog i bolnog porođaja. Deda je poslao telegram ocu preko *Panagre*, obaveštavajući ga o mom dolasku na svet. Nije odgovorio, kao ni na pismo u kojem mu je majka napisala da su mi dali ime Mario. Pošto nisu znali da li ne odgovara zato što neće ili zato što mu poruke ne stižu, baba i deda su zamolili jednog rođaka koji je živio u Limi, doktora Manuela Bustamantea de la Fuentea, da ga potraži u *Panagri*. Ovaj je otišao da razgovara sa njim na aerodromu, gde se moj otac vratio posle nekoliko meseci u Boliviji. On je reagovao tako što je tražio razvod. Majka se složila i razvod je obavljen uz obostrani pristanak, preko advokata, tako da supružnici nisu morali da se vide.

Ta prva godina života, jedina koju sam proveo u rodnom gradu i koje se nimalo ne sećam, bila je paklena za moju majku, kao i za babu i dedu i ostatak porodice – tipične porodice arekipljanske buržoazije kad je reč o konzervativnosti – koji su delili sramotu ostavljene ćerke i sada majke deteta bez oca. Za društvo u Arekipi, mirno i puno predrasuda, tajna koja je obavijala ono što se desilo Doriti podsticala je govorkanja. Majka nije izlazila na ulicu osim da ide u crkvu i posvetila se čuvanju novorođenčeta, uz pomoć moje babe i Majčice, koje su razmazile prvog unuka.

Godinu dana posle mog rođenja, deda je potpisao desetogodišnji ugovor sa porodicom Said da ode da obrađuje neku zemlju koju su ovi upravo kupili u Boliviji, blizu Santa Kruza – hacijenda Saipina – gde je hteo da uvede uzgajanje pamuka koji je ranije već uspešno sejao u Kamani. Mada mi to nisu rekli, niko ne može da mi izbací iz glave da su nesrećna priča njegove starije ćerke i užasna neprijatnost koju su im stvorili napuštanje i razvod moje majke, podstakle dedu da prihvati taj posao koji je odveo porodicu iz Arekipe, gde se nikad neće vratiti. „Za mene je bilo veliko olakšanje da odem u drugu zemlju, u drugi grad, gde će me ljudi ostaviti na miru“, kaže majka o toj selidbi.

Porodica Ljosa se preselila u Kočabambu, tada grad bolji za život od majušnog i izolovanog mestašca kakav je bio Santa Kruz, i smestila se u ogromnu kuću u Ulici Ladislaoa Kabrere, gde sam proveo celo detinjstvo. Sećam je se kao raja. Imala je trem sa visokim i krivim krovom koji je vraćao glasove, i dvorište sa drvećem, gde sam sa svojim sestrama od tetke Nensi i Gledis i drugovima iz škole *La Salje* imitirao filmove o Tarzanu i serije koje smo gledali nedeljom, posle školske mise, na popodnevnom predstavama u bioskopu *Reks*. Oko tog prvog dvorišta bile su terasa sa stubovima, neka nadstrešnica za sunce i stolice za ljuľanje gde je deda Pedro, kad nije bio na hacijendi, obično spavao sijestu ljuľajući se i hrkao tako da smo se ja i moje sestre ludo zabavljali. Bila su još dva dvorišta, jedno sa velikim pločama, a drugo zemljano, gde su bili vešernica, sobe za poslugú i neki obori u kojima je uvek bilo kokošaka, a neko vreme i jedna kozica koju su doneli iz Saipine i baka ju je usvojila. Jedan od mojih prvih užasa iz detinjstva bila je ta kozica koja je, kad bi se odvezala, udarala glavom sve pred sobom, praveći u kući revoluciju. U jednom trenutku smo imali i papagaja koji je

govorio i imitirao moja učestala bešnjjenja i vrištao kao ja: „Babaaa, babaaa!“

Kuća je bila ogromna; posebne sobe su imali baba i deda, Majčica, mama i ja, tetka Laura i teča Huan i njihove ćerke Nensi i Gledis, ujaci Lučo i Horhe i ujak Pedro, koji je studirao medicinu u Čileu, ali je dolazio da provede raspust sa nama. Osim toga, posluga i kuvarica, nikad manje od troje.

U toj kući sam bio razmažen i tetošen do krajnosti koje su od mene napravile malo čudovište. Razmazili su me zato što sam bio prvi unuk za babu i dedu i prvi sestrić za ujake, kao i zato što sam bio sin jadne Dorite, dete bez oca. To što nisam imao tatu, ili bolje rečeno, što mi je tata bio na nebu, nije me mučilo; naprotiv, time sam dobio povlašćen status, a nedostatak pravog tate nadoknađivali su mi razni zamenici: deda, teča Huan i ujaci Lučo, Horhe i Pedro.

Zbog mojih vragolija mama me je upisala u *La Salje* sa pet godina, jednu godinu ranije nego što preporučuju braća. Naučio sam da čitam nešto kasnije, na času brata Hustinijana, nešto najvažnije što mi se desilo u životu do onog popodneva na malekonu Egiguren, što je malo umirilo moju žestinu. Čitanje časopisa *Biliken*, *Peneka* i svih vrsta stripova i avanturističkih knjiga strasno me je okupiralo i satima sam sedeo miran. Čitanje mi, međutim, nije smetalo u igri, i bio sam u stanju da pozovem ceo razred kući na čaj; baka Karmen i Majčica, koje su Bog i Nebo, ako postoje, nadam se odgovarajuće nagradili, trpele su ta moja preterivanja bez reči, pripremajući brižno hleb sa puterom, osvežavajuće napitke i belu kafu za celu tu gomilu.

Cela godina je bila praznik. Išli smo na izlete u Kala-Kalu, da jedemo empanade iz Salte* na trgu kada bi svirao

* Salta – argentinska provincija; *empanada* – punjeno pecivo od lisnatog testa. (Prim. prev.)

vojni orkestar, u bioskop ili da se igramo kod prijatelja, ali postojala su dva praznika koja su se isticala po osećanjima i sreći koje su mi donosili: karneval i Božić. Moje sestre i ja smo unapred punili balone vodom i kada bi došao dan, bombardovali bismo ljude koji su prolazili ulicom i zadivljeni uhodili ujake, teču, tetku i ujne dok su oblačili fantastičnu odeću da idu na maskenbale. Pripreme za Božić bile su detaljne. Baba i Majčica su sejale pšenicu u posebnim posudama, za jasle, pomno napravljenu scenu sa figuricama pastira i životinjica od gipsa koje je porodica donela iz Arekipe (ili, možda, baka iz Takne). Kićenje jelke je bilo kao iz bajke. Ništa, međutim, nije bilo tako podsticajno kao pisati pisamca Detetu Isusu – još ga nije bio zamenio Deda Mraz – nabrajajući poklone koje želiš da ti donese 24. decembra. I leći u krevet te večeri drhteći od uzbuđenja, dok napola sklappaš oči jer i želiš i ne želiš da vidiš kako se tajnovito pojavljuje Dete Isus sa poklonima – knjigama, mnogo knjiga – koje će ostaviti u podnožju kreveta a ja ću ih otkriti sledećeg dana, dok mi grudi pucaju od uzbuđenja.

Dok sam bio u Boliviji, do kraja 1945, verovao sam u igračke Deteta Isusa, i da rode donose bebe sa neba, i nije mi pala na pamet nijedna od onih ružnih misli, kako ih zovu ispovednici; one su se pojavile kasnije, kad sam već živeo u Limi. Bio sam nestašan i plačljiv dečak, ali pravo nevinašce. I vrlo pobožan. Sećam se svog prvog pričešća kao divnog događaja; pripremnih časova koje nam je, svakog popodneva, davao brat Agustin, direktor *La Saljea*, u školskoj kapeli i uzbudljivog obreda – ja u beloj odeći za tu priliku i cela porodica prisutna – kada sam dobio hostiju iz ruku biskupa iz Kočabambe, impozantne figure u ljubičastoj tunici čiju sam ruku žurio da poljubim kad bih ga sretao na ulici ili kad bi dolazio u kuću u Ulici Ladislaoa Kabrere (koja je takođe bila

Peruanski konzulat, dužnost koju je deda preuzeo *ad honorem*). I doručka sa toplom čokoladom i kolačićima za nas koji smo imali prvo pričešće i naše roditelje u dvorištu škole.

Iz Kočabambe se sećam ukusnih empanada iz Salte i nedeljnih ručkova sa celom porodicom – ujak Lučo je već bio oženjen ujna Olgom, sigurno, a ujak Horhe ujnomo Gabi – i ogromnog porodičnog stola, gde smo se uvek sećali Perua – ili možda treba da kažem Arekipe – i gde smo svi čekali da se kao desert pojave ukusne sopaipilje i gvargverosi,* slatkiši iz Takne i Mokegve koje su baka i Majčica pravile svojim magičnim rukama. Sećam se bazena Urioste i Bervelej na koje me je vodio ujka Lučo, gde sam naučio da plivam, sport koji sam najviše voleo kao mali i jedini u kojem sam uspeo da postignem izvestan uspeh. Sećam se takođe, sa velikom nežnošću, stripova i knjiga koje sam čitao, mistično usredsređen i zadubljen, potpuno utonuo u iluzije – priče o Ženevjev od Brabanta i o Viljemu Telu, o kralju Arturu i o Kaljostru, o Robinu Hudu ili o grbavom Lagarderu, o Sandokanu ili o Kapetanu Nemu, i posebno seriju o Giljermu, nestašnom dečaku mojih godina o kojem je svaka knjiga pričala neku avanturu koju sam ja kasnije pokušavao da ponovim u vrtu kuće. Sećam se i svojih prvih pripovedačkih škrabotina, što su obično bili stihovi, ili nastavci i ispravke priča koje sam čitao i na kojima mi je porodica čestitala. Deda je voleo poeziju – moj pradedo Belisario bio je pesnik i objavio je jedan roman – i učio me je da pamtim stihove Kampoamora i Rubena Darija i kako on, tako i moja majka (koja je na noćnom stočiću držala primerak *Dvadeset ljubavnih i jedna očajnička pesma* Pabla Nerude, koji mi je zabranila da čitam) hvalili su tu moju pretknjiževnu odvažnost.

* *Sopaipilla* – vrsta slatkog ili slanog okruglog prženog peciva. *Guargüero* – duguljasto slatko punjeno pecivo. (Prim. prev.)

Iako je bila tako mlada, moja majka nije imala – nije želela da ima – udvarače. Ubrzo po dolasku u Kočabambu počela je da radi kao pomoćnik u računovodstvu *Kuće Grejs** i njen posao i ja smo zauzimali čitav njen život. Objasnjenje je bilo da nije mogla ni da pomisli da se ponovo uda jer je već bila udata pred Bogom, jedini brak koji važi, i nije bilo sumnje da je u to čvrsto verovala jer ona je bila najveći katolik u toj porodici katolika kakvi su bili – i još su, mislim – Ljose. Ali dublje od verskog razloga što je posle razvoda bila ravnodušna prema onima koji bi joj se približili bilo je to što je, uprkos onome što se dogodilo, i dalje bila zaljubljena u mog oca, sa potpunom i postojanom strašću koju je krila od svih koji su je okruživali, sve dok se, kada se porodica vratila u Peru, nestali Ernesto H. Vargas nije ponovo pojavio da bi opet kao vihor ušao u njen i moj život.

– Tata je ovde, u Pijuri?

To je bilo kao jedna od onih fantazija iz tako zavodljivih i uzbudljivih priča koje su zvučale istinito, ali samo dok je trajalo čitanje. Hoće li takođe odjednom nestati kao one kada se knjiga zatvori?

– Jeste, u Turističkom hotelu.

– I kada ću ga videti?

– Sad odmah. Samo nemoj da kažeš babi i dedi. Oni ne znaju da je došao.

Sa udaljenosti, čak i ružna sećanja iz Kočabambe izgledaju lepo. Bilo ih je dva: operacija krajnika i dogo iz garaže jednog Nemca, gospodina Bekmana, koja se nalazila preko puta kuće u Ulici Ladislaoa Kabrere. Odveli su me na prevaru u ordinaciju doktora Saensa Penje, kao na običan pregled jer sam imao temperaturu i bolelo me je grlo, i tamo su me

* Zvanično: *W. R. Grace and Company*, hemijski kombinat iz SAD. (Prim. prev.)

postavili u krilo jednog bolničara koji me je držao u rukama, dok mi je doktor Saens Penja otvarao usta i ubacivao mi u njih malo etera, nekom prskalicom nalik na one koju su moji ujaci i ujne nosili na karnevalske zabave. Kasnije, dok sam se oporavljao i dok su me baka Karmen i Majčica mazile, dozvolili su mi da jedem mnogo sladoleda. (Izgleda da sam tokom te operacije sa lokalnom anestezijom vrištao i mrdao se, ometajući hirurgov posao, tako da nije dobro sekao i ostavio mi je deliće krajnika. Opet su izrasli i sada ih ponovo imam cele.)

Doga gospodina Bekmana opčinjavala me je i plašila. Držali su je vezanu i njen lavež je odjekivao u mojim košmarima. U jednom periodu moj najmlađi ujak Horhe držao je svoja kola noću u toj garaži i ja sam išao sa njim razmišljajući o tome šta će se desiti ako se doga gospodina Bekmana odveže. Jedne večeri se bacila na nas. Potrčali smo. Životinja nas je jurila, stigla već na ulici i meni je pocepala zadnji deo pantalona. Ujed je bio površinski, ali uzbuđenje i dramatične verzije koje sam o njemu pričao školskim drugovima trajali su nedeljama.

I jednog dana se ispostavilo da su čika Hosea Luisa, ambasadora Perua u La Pazu i rođaka dede Pedra, izabrali za predsednika Republike u dalekom Peruu. Vest je napravila pravu revoluciju u celoj porodici, gde je čika Hose Luis bio uvažen kao slavna ličnost. Dolazio je u Kočabambu i bio u kući nekoliko puta, i ja sam delio divljenje prema tom važnom rođaku koji je tako lepo govorio, nosio leptir-mašnu, šešir obrubljen trakom i hodao vrlo razdvojenih nogu isto kao Čaplin, jer se na svakom od tih putovanja opraštao od mene ostavivši mi nešto para za džeparac.

Čim je preuzeo položaj predsednika, čika Hose Luis je ponudio dedi da bude peruanski konzul u Ariki ili prefekt

u Pijuri. Deda – čiji je ugovor sa porodicom Said upravo istekao – izabrao je Pijuru. Otišao je gotovo odmah i prepustio ostatku porodice da obavi sav posao oko napuštanja kuće. Ostali smo tamo do kraja 1945. da bismo ja i moje rođake Nensi i Gledis dali završne ispite za tu školsku godinu. Nejasno se sećam tih poslednjih meseci u Boliviji, beskrajnog niza posetilaca što su dolazili da se pozdrave sa porodicom Ljosa, koja u mnogo čemu već kao da je bila iz Kočabambe: ujak Lučo se oženio ujna Olgom, koja je, iako po rođenju Čileanka, bila Bolivijka po porodici i srcu, a ujak Horhe ujom Gabi, pravom Bolivijkom sa sve četiri strane. Osim toga, porodica je narasla u Kočabambi. Uveravali su me da sam prvu ćerku ujka Luča i ujne Olge, Vandu, koja se rodila u Ulici Ladislaoa Kabrere, pokušavao da vidim kad je dolazila na svet popevši se, da gledam njeno rođenje, na jedno visoko drvo u prvom dvorištu, sa kojeg me je ujka Lučo skinuo uhvativši me za uvo. To, međutim, sigurno nije tačno jer se ne sećam, a ako jeste, nisam uspeo bogzna šta da saznam, jer sam, već sam rekao, otišao iz Bolivije ubeđen da se deca naručuju od neba i da ih na svet donose rode. Drugu ćerku ujka Luča i ujna Olge – rođaku Patrisiju – nisam mogao da uhodim kako dolazi na ovaj svet jer se rodila u klinici – porodica se mirila sa modernim životom – samo četrdeset dana po povratku plemena u Peru.

Imam vrlo živo sećanje na stanicu u Kočabambi onog jutra kad smo seli u voz. Pratilo nas je mnogo ljudi i mnogi su plakali. Ali ne i ja ni drugovi iz *La Saljea* koji su došli da me poslednji put zagrlje: Romero, Baljivijan, Artero, Gumusio, i moj najbliži drug, sin gradskog fotografa, Mario Sapata. Mi smo već bili veliki – devet ili deset godina – a muškarci ne plaču. Plakale su, međutim, gospođa Karlota i druge žene, i kuvarica i služavke, a držeći se za baku Karmen, plakao

je i baštovan Saturnino, stari Indijanac u sandalama i sa andskom kapom, koga još vidim kako trči pored prozora i maše vozu koji je krenuo.

Cela porodica se vratila u Peru, ali su u Limi ostali ujak Horhe i ujna Gabi i teča Huan i tetka Laura, što je za mene bilo veliko razočaranje, jer je to značilo odvajanje od Nensi i Gledis, rođaka sa kojima sam odrastao. Bile su mi kao rođene sestre i zbog njihovog odsustva mi je prvih meseci u Pijuri bilo vrlo teško.

Ali na tom putu – dugom, višestrukom, nezaboravnom putu, vozom, brodom, kolima i avionom – od Kočabambe do Pijure – bili smo samo baka, Majčica, mama, ja i dva člana porodice pridodata dobrotom bake Karmen: Hoakin i Orlando. Prvi je bio dečak, malo stariji od mene, koga je deda Pedro našao na hacijendi Saipina, bez roditelja, rođaka i dokumenata. Sažalio se, doveo ga u Kočabambu, gde je delio život sa poslugom kuće. Rastao je sa nama i baka nije mogla da ga ostavi, tako da je postao deo porodične svite. Orlando, nešto mlađi, bio je sin kuvarice iz Santa Kruza po imenu Klemensija, koju pamtim kao visoku, zgodnu, uvek raspuštene kose. Jednog dana je zatrudnela i porodica nije mogla da otkrije sa kim. Kada se porodila, nestala je i ostavila novorođenče u kući. Pokušaji da otkrijemo gde se nalazi bili su bezuspešni. Baka Karmen, koja je zavolela dete, dovela ga je u Peru.

Tokom celog puta, prelazeći vozom visoravan, ili jezero Titikaka parnim brodićem koji je plovio između Uakija i Puna, neumorno sam razmišljao: „Videću Peru, upoznaću Peru.“ U Arekipi – gde sam išao jednom ranije sa majkom i babom na Euharistički kongres 1940. – ponovo smo se smestili kod ujaka Eduarda i njegova kuvarica Inosensija opet mi je napravila onu crvenkastu i ljutkastu supu sa škampima

koju sam obožavao. Veliki trenutak putovanja, međutim, bio je kad sam otkrio more, posle „strmine lobanja“, i kad sam ugledao plaže Kamane. Bio sam toliko uzbuđen da je vozač automobila koji nas je vozio u Limu zaustavio kola da se bacim u Pacifik. (Iskustvo je bilo grozno jer me je neki rak uštinuo za stopalo.)

To je bio moj prvi kontakt sa pejzažem peruanske obale, beskrajnih belih, sivih, plavičastih ili crvenkastih pustinja, u zavisnosti od položaja sunca, i usamljenih plaža, sa žučkastim i sivim obroncima planina koje se pojavljuju i nestaju u peščanim dinama. Pejzaž koji će me kasnije uvek pratiti u inostranstvu kao najpostojanija slika Perua.

Proveli smo u Limi nedelju ili dve, kod ujaka Alehandra i ujne Hesus, i od tog boravka sećam se samo uličica Mirafloresa punih drveća i bučnih talasa mora na plaži Eradura, na koju su me odveli ujaci Pepe i Ernan.

Otputovali smo avionom na sever, u Talaru, jer je bilo leto i moj deda je, kao prefekt regiona, tamo imao kućicu koju mu je za vreme odmora na raspolaganje stavljala kompanija *Internešenel petroleum*. Deda nas je dočekaao na aerodromu u Talari i pružio mi razglednicu sa slikom Salezijanske škole u Pijuri, gde me je već upisao u peti osnovne. Sa tog odmora u Talari sećam se ljubaznog Huana Taboade, glavnog poslužitelja kluba *Internešenel petroleuma*, sindikalnog rukovodioca i vođe aprističke partije. Posluživao je u kući i zavoleo me je; vodio me je da gledam fudbalske utakmice i, kada su davali filmove za decu, u bioskop na otvorenom čiji je ekran bio beli zid parohije. Proveo sam celo leto u bazenu *Internešenel petroleuma*, čitajući stripove, penjući se na okolne stene i oduševljeno posmatrajući tajnoviti hod rakova na plaži. Ali, zapravo, bio sam sâm i tužan, daleko od rođaka Nensi i Gledis i od mojih drugova

iz Kočabambe, koji su mi mnogo nedostajali. U Talari sam tog 28. marta 1946. napunio deset godina.

Moj prvi susret sa Salezijanskom školom i mojim novim školskim drugovima nije bio nimalo dobar. Svi su bili stariji od mene godinu ili dve, ali delovali su još starije jer su psovali i pričali o svinjarijama za koje mi tamo u *La Saljeu*, u Kočabambi, nismo čak znali ni da postoje. Ja sam se svakog popodneva vraćao u kuću prefektуре da se požalim ujaku Luču, užasnut bezobrazlucima koje sam čuo i besan što se drugovi rugaju mom gorštačkom načinu govora i mojim zečjim zubima. Ali malo-pomalo sam sticao prijatelje – Manolo i Rikardo Artadi, rošavi Garses, debeljuca Havijer Silva, Čaparito Seminario – zahvaljujući kojima sam se prilagođavao običajima i ljudima tog grada koji će tako snažno obeležiti moj život.

Ubrzo po ulasku u školu, jednog popodneva kada smo se kupali u vodama Pijure koje su se već povlačile – ona je tada bila nabujala reka – braća Artadi i Horhe Salmon otkrili su mi pravo poreklo beba i šta znači neizreciva ružna reč: tucati se. Otkriće je bilo traumatično, mada sam siguran da sam ovog puta razmišljao u tišini i da nisam otišao da ispričam ujka Luču kako mi je bilo gadno dok sam zamišljao kako su ti muškarci sa ukrućenim falusima kao životinje uzjahali jadne žene koje su morale da trpe njihove nasrtaje. Ispunjavalo me je odvratnošću što je i moja majka bila kadra da prođe kroz takav težak trenutak da bih ja došao na svet, i osećao sam da sam se, saznajući to, uprljao, i uprljao svoj odnos s majkom i nekako uprljao život. Svet mi je postao prljav. Objašnjenja sveštenika koji me je ispovedao, jedinog čoveka s kojim sam se usudio da popričam o tom tegobnom pitanju, sigurno me nisu umirila, jer me je ta tema mučila danima i noćima i prošlo je mnogo vremena pre nego što